

Wiad. entomol.	16 (2): 107 - 114	Poznań 1997
----------------	-------------------	-------------

Przezierniki (*Lepidoptera: Sesiidae*) południowo-wschodniej części Polesia Lubelskiego

Clearwing moths (*Lepidoptera: Sesiidae*) of the south-eastern part of Polesie Lubelskie region (E Poland)

MAREK BĄKOWSKI¹, MAREK HOŁOWIŃSKI²

¹Zakład Zoologii Systematycznej UAM, ul.Fredry 10, 61-701 Poznań

²22-233 Macoszyn

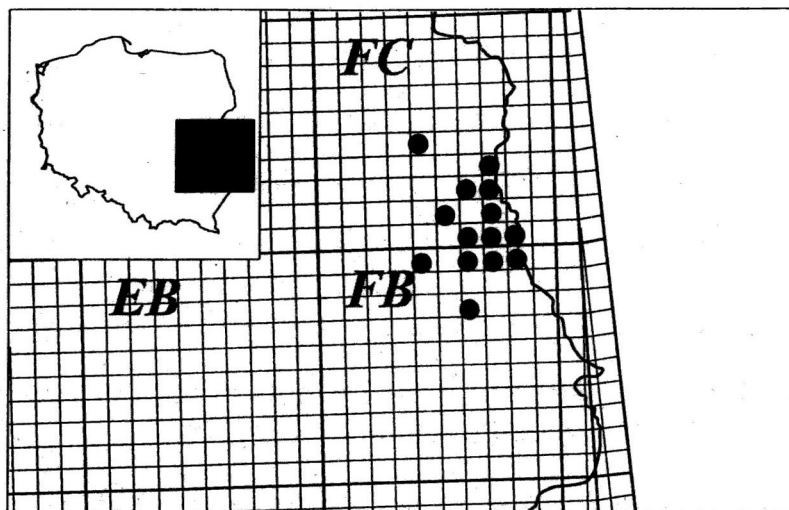
ABSTRACT: Sixteen species of *Sesiidae* were recorded from the south-eastern part of Polesie Lubelskie region. The most interesting are: *Synanthedon mesiaeformis* (H.-S.), *S. stomoxyformis* (HBN.) and *Chamaespecia hungarica* TOMALA.

KEY WORDS: *Lepidoptera*, *Sesiidae*, faunistics, new records, E Poland.

Wstęp

Znajomość motyli z rodziny *Sesiidae* wchodzących w skład fauny Polski wciąż jest jeszcze niezadawalająca. Jednak w ostatnim czasie pojawiło się kilka prac poświęconym kompleksowym badaniom faunistycznym nad tą rodziną motyli (BĄKOWSKI, 1992; 1996; ŚLIWIŃSKI, KOWALCZYK, 1995).

W latach 1994–1996 prowadzono badania nad *Sesiidae* południowo-wschodniej części Polesia Lubelskiego (Ryc.). Badany obszar mieści się głównie we wschodniej części Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, należą-

Ryc. (Fig.). Teren badań – rozmieszczenie stanowisk (Study area – distribution of localities).

cego do makroregionu Polesia Lubelskiego. Jedynie stanowisko na Stawskiej Górze koło Chełma należy do mezoregionu Pagóry Chełmskie które wchodzi w skład Wyżyny Lubelskiej.

Najintensywniejsze badania prowadzono w obrębie Sobiborskiego Parku Krajobrazowego. Jest to obszar, który obejmuje najcenniejsze partie Lasów Sobiborskich z licznie występującymi torfowiskami i jeziorami śródlęsnymi. Ubogie na ogół siedliska leśne, w których dominują drzewostany sosnowe oraz brzozowe i olszowe, dzięki sąsiedztwu jezior, torfowisk, bagien i zarośli łożowych, tworzą razem zróżnicowaną mozaikę biotopów, stwarzającą korzystne warunki do rozwoju specyficznej dla tego terenu flory i fauny (GACKA-GRZESIKIEWICZ, 1987). Od strony wschodniej i południowej otulinę Sobiborskiego Parku Krajobrazowego obejmują rozległe łąki doliny Bugu, których rzeźbę urozmaicają liczne starorzecza.

Przezierniki wykazywano głównie na podstawie ich charakterystycznych żerowisk oraz stadiów preimaginalnych. Większość podawanych imagines *Sesiidae* wyhodowano z pobranych żerowisk. Oprócz standardowych metod pozyskiwania *Sesiidae*, zastosowano również metodę połowu samców przezierników za pomocą syntetycznych feromonów płciowych, które pochodzą od † dra E. PRIESNER'a (Seewiesen, Niemcy), dra N. RYRHOLM'a (Uppsala, Szwecja) i z IPO – DLO (Wageningen, Holandia).

Wykaz stwierdzonych gatunków*Pennisetia hylaeiformis* (LASPEYRES, 1801)

- Macoszyn (FB79), 23 VII 1993, 1♀; 16 VII 1995, 2♂♂, 2♀♀; 20 VII 1995, 1♂, wszystkie okazy ex pupae zebranych na malinach na początku lipca;
- Osowa (FC70), 20 VI 1993, 6 żerowisk z których wyhodowano 1♂, pozostałe spasożytowane.

Sesia apiformis (CLERCK, 1759)

- Macoszyn - Kosyń (FB79), VII 1994, żerowiska na topolach przy szosie, z pobranych żerowisk wyhodowano 1♂;
- Macoszyn (FB79), 19 VI 1994, 1♂ ex pupa zebranej 5 VI 1994; 31 V 1995, 1♂ ex pupa zebranej 15 V 1995; 10 VI 1995, 1♀ ex pupa zebranej 15 V 1995; 21 VI 1995, 1♂ ex pupa zebranej 15 V 1995;
- Luta (FC70), 1994 – 1996, kilkanaście topól z żerowiskami;
- Włodawa, Korolówka (FC71), 7 VI 1996, żerowiska na topolach przy szosie;
- Kołacze (FC60), 1995, żerowiska na topolach;
- Załucze (FB49), 6 VI 1996, żerowiska na topolach;
- Majdan Stuleński (FB89), 21 V 1995, 1♂ – ab. *tenebrioniformis* (ESP.), żerowisko na *Populus tremula* L.;
- Hańsk (FB69), żerowiska w plantacji topól.

Sesia melanocephala DALMAN, 1816

- Macoszyn (FB79), 21 VI 1993, 1♀ ex pupa z *P. tremula*; Bukowski Las (FB79), 12 XII 1996, żerowisko z gąsienicą;
- Luta, Osowa (FC70), opuszczone żerowiska;
- Włodawa - Orchówek (FC71), VI 1995, w trakcie pozyskiwania żerowisk uszkodzono 2 poczwarki, pozostałe dwie były spasożytowane;
- Wołoskowola (FC51), 19 VI 1995, 1♂ ex pupa;
- Hańsk (FB79), XII 1996, żerowisko z gąsienicą.

Paranthrene tabaniformis (ROTTENBURG, 1775)

- Macoszyn (FB79), 2 VI 1993, 1♀ ex pupa zebranej V 1993; 11 VIII 1993, 1♀ ex pupa zebranej 10 VI 1993;
- Załucze (FB49), 6 VI 1996, opuszczone żerowiska na odroślowych pędach topoli;

- Kołacze (FC60), opuszczone żerowiska na pniu ściętej topoli;
- Bytyń (FB89), 22 i 28 VII 1995, 2♂♂, ex pupae zebranych na początku VI 1995.

Synanthedon scoliaeformis (BORKHAUSEN, 1789)

- Majdan Stuleński (FB89), 1994 – 1996, kilkanaście brzoź z opuszczonymi żerowiskami;
- Hańsk Drugi (FB79), 6 VI 1995, 2 poczwarki, z jednej po kilku dniach wyszedł ♂; 1995-1996, kilkadziesiąt drzew z nowymi i starymi żerowiskami, łącznie z pobranych żerowisk w tym okresie wyhodowano 10 exx.;
- Sobibór - stacja kolejowa (FC80), 1 ex. obserwowany na baldachach dzikiej marchwi, kilka brzoź z opuszczonymi żerowiskami;
- Orchówek, Adampol (FC71), kilka brzoź z opuszczonymi żerowiskami.

Synanthedon mesiaeformis (HERRICH-SCHAEFFER, 1846)

- Macoszyn (FB79), 31 V 1996, 1♂ ex pupa; 15 VI 1994, 1♂ ex pupa zebranej 2 VI 1994; 20 VI 1994, 1♂ ex pupa zebranej 2 VI 1994;
- Podpakule, Rudka Łowiecka, Hańsk Drugi (FB79), zasiedlone żerowiska;
- Osowa, Dubeczno, rez., „Żółwie błota” (FC70), 1994-1996, zasiedlone żerowiska;
- Okuninka, Korolówka (FC71), VI 1996, zasiedlone żerowiska;
- Dołhobrody - Pawluki (FC72), VI 1996, zasiedlone żerowiska;
- Dołhobrody - Osiamczuki (FC73), VI 1996, opuszczone żerowiska;
- Żuków (FC62), VI 1996, zasiedlone żerowiska;
- Dominiczyn (FC60), liczne świeże i stare żerowiska, 6 VI 1996, 1 ex. w locie przy pniach starych olch;
- Hańsk (FB69), pojedyncze żerowiska obserwowane w 1994 i 1995 roku;
- Dubica Górna - Rossosza (FC44), zasiedlone olchy przy szosie.

Łącznie w latach 1994–96 wyhodowano przeszło 20 exx. ex pupae.

S. mesiaeformis został stwierdzony z Polski z Polesia Lubelskiego oraz Rostocza (BUSZKO, HOŁOWIŃSKI, 1994). Znany on jest również z Pojezierza Mazurskiego (BĄKOWSKI, SURMACKI, 1995). Gatunek ten jest związany z olsami, które są jednym z dominujących zbiorowisk na badanym terenie. Omawiany gatunek zasiedla głównie stare i nasłonecznione olchy *Alnus glutinosa* GAERTN.

Synanthedon spheciformis ([DENIS et SCHIFFERMÜLLER], 1775)

- Macoszyn (FB79), V 1994 – 1996, kilkanaście exx. ex pupae pobranych z młodych brzoź;

- Hańsk (FB69), 1994 i 1995, liczne żerowiska na odroślach brzoź;
- Szcześniki (FC60), zasiedlone żerowiska.

Synanthedon stomoxyformis (HÜBNER, 1790)

- Macoszyn (FB79), 4 VI 1996, 6♂♂ obserwowanych w południe przy torbie z feromonami – (w tym 3♂♂ odłowione) , przylot trwał kilkanaście minut, po rozwieszeniu feromonów ani jeden przeziernik się nie pojawił;
- Hańsk Drugi (FB79), 5 VI 1996, 1♂ przy torbie z feromonami, przy zrębie z kruszyną *Frangula alnus* MILL., VII–X 1996 liczne żerowiska z gąsienicami na kruszynach;
- Osowa (FC70), VII–X 1996 liczne żerowiska z gąsienicami na kruszynach;
- rez. „Stawska Góra” (FB67), 4 VI 1996, 1 poczwarka i 5 żerowisk na szakłaku *Rhamnus cathartica* L., ; 10 XI 1996, 4 żerowiska na kruszynie.

Gatunek znany z Gdańska (SPEISER, 1903) i Pilawy koło Warszawy (SŁA-SZCZEWSKI, 1911) oraz kilku stanowisk w południowej części Polski: Rytwiany (KARPOWICZ, 1930), Lubasz koło Szczucina (NIESIOŁOWSKI, WOJTUSIAK, 1949), Pienin (BUSZKO i in., 1973), rez. „Góry Pieprzowe” koło Sandomierza (BAKOWSKI, 1996), rez. „Skarpa Dobrska” koło Kazimierza nad Wisłą (BUSZKO i in., 1996).

Początkowo żerowiska tego gatunku stwierdzono na *R.cathartica* w rez. „Stawska Góra”. Następnie *S. stomoxyformis* odłowiono przy feromonach w pobliżu leśniczówki w Macoszynie. Ponieważ szakłak w tym miejscu oraz w najbliższej okolicy nie występuje, jeden z autorów rozpoczął poszukiwania żerowisk tego gatunku na kruszynie. W rezultacie znaleziono liczne żerowiska, szczególnie na wcześniej ścinanych krzewach kruszyn z których wyrastały młode odrośla.

Synanthedon culiciformis (LINNAEUS, 1758)

- Macoszyn (FB79), 14 i 15 V 1996, 2♂♂ i 2♀♀, ex pupa, wyhodowane ze ściętego pniaka *Betula pendula* ROTH., próba wycięta pod koniec kwietnia;
- Hańsk Drugi (FB79), V 1995, opuszczone żerowiska, 2 egzuwia.

Synanthedon formicaeformis (ESPER, 1779)

- Stulno (FB89), opuszczone żerowiska na *Salix caprea* L.;
- Macoszyn (FB79), 9 V 1995, 1♀ ex pupa zebranej na *S.caprea*;
- Hańsk Drugi (FB79), 20 V 1994, 1♀ ex pupa z *Pyrus communis* L. na początku V, wylot z żerowiska był obserwowany; 14 VI 1996, 1♂ ex pupa na *S.caprea*;
- Rudka Łowiecka (FB79), 20 I 1996, żerowiska na *Salix*;

- Luta (FC70), 6 VI 1995, 2 gąsienice, 3 egzuwia na *Salix*;
- Dominiczyn (FC60), 6 VI 1996, 1 ♂ przyleciał do feromonów.

Synanthedon myopaeformis (BORKHAUSEN, 1789)

- Stulno, Majdan Stuleński (FB89), 21–26 VII 1995, 1 ♂, 2 ♀, ex pupae na *Malus* MILL.;
- Kosyń (FB79), VII 1995, wyhodowano 2 exx., część żerowisk była już opuszczona zanim pobrano próbki, część poczwerek obumarła w żerowiskach;
- Hańsk Drugi (FB79), 14 VI – 22 VII 1996, 4 ♂♂, 5 ♀♀, ex pupae na ściętej *Sorbus aucuparia* L.;
- Macoszyn (FB79), 9 VII 1994, 1 ex pupa z *S. aucuparia*;
- Włodawa (FC71), żerowiska na *Malus*.

Synanthedon vespiformis (LINNAEUS, 1761)

- Macoszyn (FB79), 7 VII 1995, 1 ♂, 9 VII 1995, 1 ♀, oba okazy wyhodowane z rakowatości na *Quercus* L, pobranych 20 VI 95;
- Hańsk Drugi (FB79), 5 VI 1995, żerowiska.

Synanthedon tipuliformis (CLERCK, 1759)

- Stulno (FB89), opuszczone żerowiska na *Ribes* L.;
- Sobibór (FC80), opuszczone żerowiska;
- Macoszyn (FB79), 15 VI 1994, 1 ♂, 1 ♀, 30 V 1995, 1 ♀;
- Hańsk Drugi (FB89) 30 VI – 1 VII 1996, 3 ♂♂ ex pupae;
- Osowa (FC70), opuszczone żerowiska.

Bembecia ichneumoniformis ([DENIS et SCHIFFERMÜLLER], 1775)

- Stulno (FB89), 24 VII 1995, pojedyncze gąsienice na *Lotus corniculatus* L.;
- Lack (FC62), VI 1996, żerowisko z gąsienicą na *L. corniculatus*.

Chamaesphecia hungarica (TOMALA, 1901)

Omawiany gatunek został stwierdzony po raz pierwszy z Polski, ze Starego Stulna oraz Wsi Sobibór (BĄKOWSKI, HOŁOWIŃSKI, 1996). W trakcie prowadzonych obserwacji żerowisk tego gatunku na początku czerwca 1996 w Starym Stulnie, stwierdzono znaczną ilość martwych gąsienic tego gatunku oraz brak imago. Opóźnienie w rozwoju oraz duża śmiertelność gąsienic spowodowana była prawdopodobnie wysokim poziomem wody w starorzeczach w okresie wiosennym. Na początku lipca na tym samym stanowisku odnotowano 1 imago, liczne żerowiska i egzuwia.

Ch. hungarica jest ściśle związana z tarasem zalewowym Bugu, gdzie występuje jego podstawowa roślina żywicielska *Euphorbia lucida* WALDST. et KIT. Stanowisko w Polsce jest najbardziej wysuniętym na północ w Europie. Najbliższe stanowiska tego gatunku znajdują się w południowej Słowacji (LAŠTŮVKA, LAŠTŮVKA, 1995).

Chamaesphecia empiformis (ESPER, 1783)

- Włodawa - Orchówek (FC71), 3 VI 1996, 2♀♀, 1♂ na *Euphorbia cyparissias* L.;
- Sobibór - stacja kolejowa (FC80), 6 VI 1995, 2 exx. na *E. cyparissias*, 28 VI 1995, 1♂;
- Stulno (FB89), 24 VII 1995, żerowisko;
- Osowa (FC70), 6 VI 1995, 1 gąsienica.

Omówienie wyników

Na badanym obszarze stwierdzono 16 gatunków *Sesiidae*. W ostatnim czasie wykazano z tej części kraju dwa gatunki przezierników nowe dla fauny Polski: *S. mesiaeformis* (H.-S.) (BUSZKO, HOŁOWIŃSKI, 1994) i *Ch. hungarica* TOMAŁA (BAKOWSKI, HOŁOWIŃSKI, 1996). Oba gatunki są ściśle związane z siedliskami bardzo charakterystycznymi dla tego obszaru. W trakcie badań stwierdzono, że *S. mesiaeformis* (H.-S.) występuje prawie na całym badanym obszarze natomiast *Ch. hungarica* jest bardzo lokalny. Trzecim gatunkiem, równie interesującym jest *S. stomoxyformis* (HBN.), który znany jest z nielicznych stanowisk w Polsce. Należy zwrócić uwagę na duży udział gatunków *Sesiidae* związanych z drzewami i krzewami (ksylofagów), w stosunku do niewielkiego udziału gatunków związanych z roślinami zielnymi (rhizofagów). Wiąże się to oczywiście z dużym udziałem lasów na badanym obszarze. Udział ten w przypadku Sobiborskiego Parku Krajobrazowego wynosi 80% w stosunku do ogólnej powierzchni Parku.

Interesujące jest również stwierdzenie bardzo rzadkiej aberacji – *S. apiformis* ab. *tenebrioniformis* (ESP.), oraz nowej rośliny żywicielskiej *S. formicaeformis* (ESP.) – *Pyrus communis* L., która dotychczas nie była podawana w piśmiennictwie (LAŠTŮVKA, 1992).

SUMMARY

The paper contains the results of faunistic research carried out on the *Sesiidae* (*Lepidoptera*) in the south - eastern part of Polesie Lubelskie in 1994 – 1996. During the study 16 species of *Sesiidae* were recorded. Two of them – *Synanthedon mesiae-*

formis (H.- S.) and *Chameasphecia hungarica* TOMALA were found in Poland during the last years (BUSZKO, HOŁOWIŃSKI, 1994; BĄKOWSKI, HOŁOWIŃSKI, 1996). *S. mesiaeformis* is known from many localities in the study area, *Ch. hungarica* occurs locally in a swampy area along the Bug River. The other interesting species – *S. stomoxyformis* – is known from few localities in Poland only.

The *Sesiidae* were recorded mainly on the basis of collected preimaginal stages, pupal shells, feeding traces and not numerous adults.

Most data concern xylophagous species of the *Sesiidae*. This fact is probably connected with a considerable forest cover of the investigated part of Polesie Lubelskie.

A new host plant of *S. formicaeformis* ESP. – *Pyrus communis* L. – is given.

PIŚMIENNICTWO

- BĄKOWSKI M., 1992: Przezierniki (*Lepidoptera*, *Sesiidae*) miasta Poznania i okolic. Wiad. entomol., **11** (3): 169-173.
- BĄKOWSKI M., SURMACKI A., 1995: Nowe stanowisko *Synanthedon mesiaeformis* (HERRICH-SCHAEFFER, 1846) (*Lepidoptera*, *Sesiidae*) w Polsce. Wiad. entomol. **14** (1): 60.
- BĄKOWSKI M., HOŁOWIŃSKI M., 1996: *Chamaesphecia hungarica* (TOMALA, 1901), nowy dla fauny Polski gatunek przeziernika (*Lepidoptera*, *Sesiidae*). Wiad. entomol., **15** (1): 51-54.
- BĄKOWSKI M. 1996: Przezierniki (*Lepidoptera*, *Sesiidae*) zbiorowisk kserotermicznych krainy Miechowsko-Sandomierskiej. Wiad. entomol., **15** (1): 43-50.
- BUSZKO J., SZADZIEWSKI R., PAWLIKOWSKI T., 1973: Nowe gatunki muchówek (*Diptera*), błonkówek (*Hymenoptera*) i motyli (*Lepidoptera*) dla Pienin. Przegl. zool. **17** (2): 194.
- BUSZKO J., HOŁOWIŃSKI M., 1994: O występowaniu *Aegeria mesiaeformis* (HERRICH-SCHAEFFER, 1846) (*Lepidoptera*, *Sesiidae*) w Polsce. Wiad. entomol. **13** (2): 121-123.
- BUSZKO J., JUNNILAINEN J., KAITILA J., NOWACKI J., NUPPONEN K., PAŁKA K., 1996: Nowe i rzadko spotykane w Polsce motyle (*Lepidoptera*) stwierdzone w południowo-wschodniej części kraju. Wiad. entomol., **15** (2): 105-115.
- GACKA-GRZESIKIEWICZ E.(red.), 1987: Sobiborski Park Krajobrazowy. PWN, Warszawa. 155 ss.
- LAŠŤŮVKA Z., 1990: Eine übersicht der futterpflanzen der europäischen Glasflügler (*Lepidoptera*, *Sesiidae*). Acta univ. agric. Brno, řada A, **37** (1-2): 153-162.
- LAŠŤŮVKA Z., LAŠŤŮVKA A., 1995: An illustrated key to European *Sesiidae* (*Lepidoptera*). Faculty of Agronomy MUAf, Brno. 174 ss.
- NIESIOŁOWSKI W., WOJTUSIAK R.J., 1949: Przyczynek do znajomości motyli okolic Lubusza pod Szczucinem. Polskie pismo ent., **19**: 256-276
- SPEISER P. 1903: Die Schmetterlinge der Provinzen Ost- und Westpreussen. Beitr. Naturk. Preuss. Königsberg, **9**: 1-149
- SŁASZCZEWSKI P., 1911: Macrolepidopterenfauna der Warschauer Gouvernements. Horae Soc. ent. ross., St. Petersburg, **40** (1): 1-132.
- ŚLIWIŃSKI Z., KOWALCZYK J., 1995: Przezierniki (*Lepidoptera*, *Sesiidae*) Wyżyny Łódzkiej. Wiad. entomol. **14** (4): 231-236.